

יחסי מצרים- בריה"מ

א' ג' קוטרל

סיכום זה נתפרסם לאחרונה
ב"מיליטרי רביו" שמופיע מטעם בית-הספר
לפיקוד ומטה של צבא ארה"ב

במאמרו, שהתפרסם ביולי 1969 ברבעון האמריקני החשוב * Foreign Affairs, טען פרופסור ברנרד לואיס, מבית-הספר ללימודי המזרח של אוניברסיטת לונדון, כי: „במשך החודשים שלאחר מלחמת ישראל-ערב (יוני 1967) רווחה במערב הדעה, כי מפלת הערבים פירושה ניצחון רוסי ניכר“.

אכן, משקיפים אחדים סבורים, כי הסובייטים תכננו את הסכסוך במזרח-התיכון כן, שיוליך בוודאות למפלתה המוחלטת של קע"מ. בדרך זו תוכל בריה"מ לחדור לתוך קע"מ ולזכות בעמדת-השפעה מכרעת בענייניה.

אחרים גורסים, כי מלחמת יוני הביאה להגשמת מטרותיה הנכספות של המדינות הסובייטיות במזרח-התיכון. הנחה זו, שבריה"מ אכן זכתה בהצלחה משמעותית ובת-קיימא עקב מלחמת יוני, טעונה בדיקה זהירה.

חימושה מחדש של קע"מ על-ידי הסובייטים הוא מבצע יקר. השמירה על המישור רמת-היכולת הנוכחית של מצרים וסוריה בפעילותן המלחמתית הממושכת, אף כי המוגבלת, נגד ישראל, תיקר עוד יותר את מחירו של מבצע זה. הלוחמה האוירית הביאה להסלמה רבה של פעולות-האיבה הקונבנציונליות. לדוגמה, הישראליים דיווחו על הפלת 7 מטוסי „מיג“ ביום אחד. אם תימשך הפעילות המלחמתית המוגברת באויר, תהיה השלמת האבידות במטוסים — כשלעצמה — הוצאה כספית ניכרת, שכן מחיר 7 מיגים בלבד הוא מעל 20 מיליון דולר.

מלחמת התשה

האסטרטגיה המצרית, כך נראה, מכוונת להטרדת ישראל במלחמת התשה. המצרים סבורים, כי יתרון במספר המטוסים על ישראל יאפשר להם לדלדל בהדרגה את כוחו של חיל-האוויר הישראלי, אך מחירה של אסטרטגיה זו יקר מדי לגבי הרוסים. יתר על כן, אם תרחיק מדיניות זו לכת — עלולה היא להביא לידי מהלומה ישראלית מפתיעה ומוחצת.

משום כך, ללא ספק ייזהרו הסובייטים מאוד במתן היתר לגמאל עבד אל-נאצר לאמץ לו אסטרטגיה מעין זו. אין לשכוח,

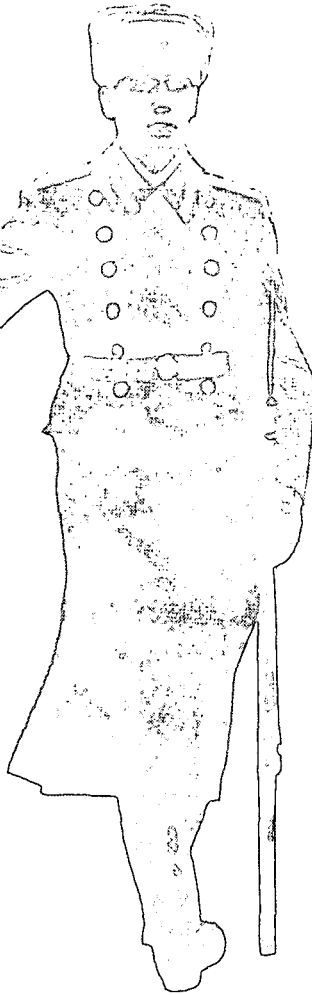
* פורסם בעברית בתוך ספרו „המזרח התיכון והמערב“, הוצ' „מערכות“, תשל"ו.

כי נוכחותה הצבאית של בריה"מ בקע"מ גברה והלכה לאחרונה, וכל התקפה ישראלית מוחצת תפגע בהכרח במספר רב של אנשי-צבא סובייטים.

ואולם, קיימת בחינה חמורה עוד יותר של ההתחייבות הצבאית של בריה"מ כלפי קע"מ, ובמידה פחותה יותר — כלפי סוריה: המעורבות הצבאית הסובייטית הגבירה את סכנת העימות הישיר של הרוסים עם ארה"ב. כך, למשל, נוכחותו של הצי הסובייטי בים-התיכון גרמה ל-היווצרותה של מערכת מדינית-צבאית, שהביאה מספר מדינות באזור לידי אמונה בפשרו של הצי הסובייטי לשמש תריס נגד העליונות המסורתית של הצי השישי האמריקני.

נוכחותו של הצי הסובייטי באזור מעוררת בעיות שונות, המביכות את הקרמלין: ה-סובייטים חשים, שאם תהיה קע"מ מעורבת במלחמה עם ישראל, תתהווה סכנת התנגשות סובייטית עם הצי השישי, עקב הימצאותם של שני הציים בסמוך זה לזה. הסובייטים אינם יכולים לשבת בחיבוק-ידיים ולהניח למדינה בת-חסותם לנחול מפלה נוספת, שכן מחדל זה עלול להסב להם השפלה גדולה. היה ביכולתם לנקוט עמדה פסיבית, אילו לא היו נוכחים בפועל בים-התיכון. נוכחותו המרשימה של הצי הסובייטי הגדול בים-התיכון פוסלת מראש גישה פסיבית, שכן בריה"מ היא עתה כוח ימי ראשון במעלה באגן זה.

הסכנות, הטמונות בעצם המעורבות הצבאית הרבה של בריה"מ בקע"מ, הן במידה רבה תוצאת חולשתה הפנימית של משטרו של נאצר, ובמיוחד חולשתו של נאצר עצמו. מן המפורסמות הוא, כי כאשר הור-לכת וגדלה עוצמתה הצבאית של המדינה, בעוד שחולשתה הפנימית גוברת — מתעוררת תמיד סכנה חמורה. קיימת איפוא האפשרות, כי החולשה הפנימית תעודד ניסיונות ומאמצים להשגת הצלחות חיצוניות, כדי שאלה תבטלנה את ההתמרמרות מבית. הפופולריות של נאצר ירדה פלאים מאז המפלה שנחל מידי ישראל, ואף חימושה מחדש של מצרים על-ידי הסובייטים לא תרם הרבה להשבת יוקרתו לקדמותה. כזכור הגיעה יוקרתו לשיאה ערב מלחמת יוני, כאשר גרם לסילוק כוחות האו"ם ולסגירת מיצרי טיראן בפני השייט הישראלי. קרנו של נאצר כמנהיג פאן-ערבי עלתה אז בצורה מדהימה עד כדי כך, שרק התהילה לה זכה בעת הלאמת

בריה"מ, חשו זה מכבר את טעמן של ש-
איפות ההתפשטות של הסובייטים.

הלחץ הסובייטי

תורכיה ואירן התנסו בלחץ הסובייטי ב-
משך 20 השנים שלאחר מלחמת-העולם
השניה. תורכיה הבחינה במאמצי הסוביי-
טים לזכות בדריסת-רגל בבוספורוס, ול-
ספח לעצמה שני מחוזות תורכיים, שעל
הגבול הרוסי-תורכי. אירן התנסתה בתוק-
פנות הסובייטית, כאשר ניסו הללו (בלא
הצלחה) לספח את חלקה הצפוני של אירן,
ולכונן את הרפובליקה הסובייטית של
אזרביג'אן. לעומתן הארצות הערביות שב-

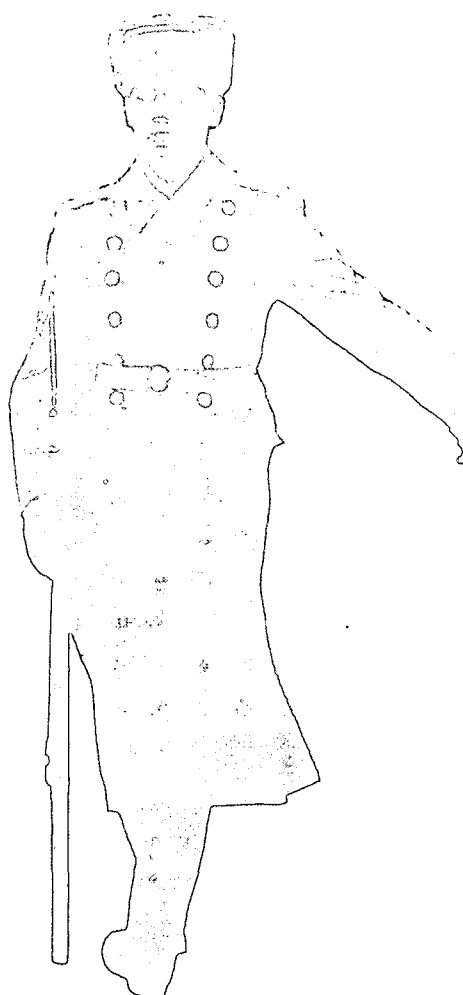
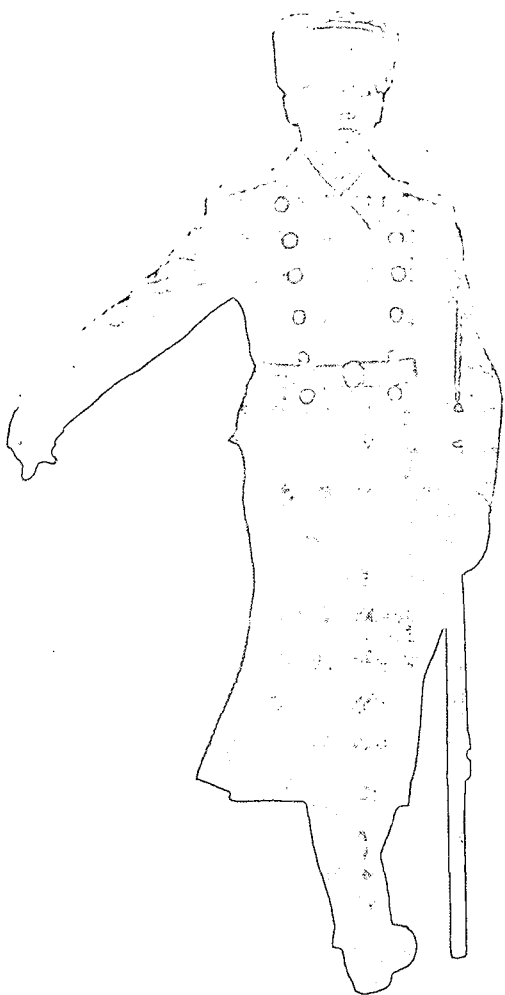
הצבאית המעמיקה-והולכת של בריה"מ
בקע"מ ענן של חרדה, המתלווה לאיום
העולה מהישגיהם של הסובייטים בכינון
צי בים-התיכון.

יתרה מזו, המדינות היחידות במזרח-התי-
כון, שהביטו באהדה על מעורבות הסוב-
ייטים, היו אלה המכונות בשם „המדינות
הערביות המהפכניות" — סוריה, עיראק
וקע"מ. המדינות הללו לא התנסו מעולם
באורח ישיר במגע עם האימפריאליזם או
עם התוקפנות הסובייטית, ולפיכך אין הן
יודעות בבידור את משמעותו המלאה.
שונים פני הדברים באשר לתורכיה ולאירן,
שכן בהיותן בעלות גבולות משותפים עם

תעלת סואץ, יכלה להידמות לה. ואולם,
כיום יש בכוחו לעשות מעט מאוד כדי
לשוב למעמדו הקודם, הן בגלל היעדר
הסדר מדיני, של משא-ומתן, אשר יוליך
לנסיגת ישראל מן השטחים הכבושים ול-
סיפוק רצונם של הפאן-ערבים, והן בגלל
איי-יכולתו להביא למפלתה הצבאית של
ישראל. יתר על כן, נראה, כי החלופה
האחרונה אינה סבירה כלל ועיקר.

הסכנה שבמעורבות הסובייטית

עקב הסכנות לעימות גלובלי הטמונות
במשבר המזרח-התיכון, ובגלל תפקידה ה-
מרכזי של קע"מ באזור, יוצרת מעורבותה

ליוותיו של הצי הסובייטי תואר ונדון לא מכבר על-ידי המרכז האוניברסיטאי ללימודים אסטרטגיים ובין-לאומיים שבג'ורג' טאון, ארה"ב. בדו"ח המחקר נאמר, כי האינטרס הסובייטי באוקינוס ההודי נת-עורר בגלל הסיכוי להיווצרותו של חלל ריק-מצי במפרץ הפרסי, עקב החלטת ה-בריטים לפנותו ב-1971. והסובייטים כבר עשו צעדים אחדים — בהם ביקורי צי באוקינוס ההודי — כדי להפגין נוכחות בו.

יצירתו של צי סובייטי באוקינוס ההודי היא אפשרות צפויה בהחלט. היא תהפך, כנראה, למציאות, משתפתח תעלת סואץ מחדש, שכן אז ייהנו הסובייטים מחופש התנועה, הנחוץ להעברת אניותיהם בתעלה ולשימוש בבסיס הבריטי הישן בעדן לשם עריכת ביקורים תכופים בנמלי המפרץ. לעומת זאת אין להניח, כי הסובייטים יקיימו צי באוקינוס ההודי לפני פתיחתה של תעלת סואץ, שכן המספר המוגבל של אניות אספקה, ציוד ותחמושת המצוי ברשותם מעורר קשיים באחזקת צי השווה במרחק גדול כל-כך מנמלי הבית.

ייתכן, על-ידי הפעלה מבצעית של מטוסיים במצרים, אינה עלולה לתרום לתוספת אהדה מצד הקצונה המצרית.

ההתחייבות הסובייטית

יתכן כי הנטל הכבד ביותר הרובץ על הסובייטים כתוצאה ממלחמת יוני, גובע מסגירתה של תעלת סואץ. יש אף יסוד הגיוני לחשוד, כי הסובייטים עצמם סבורים עתה, שהעניקו תמיכתם לערבים „הבלתי-נכונים” — קרי, העניים. הערבים העשירים, אך הבלתי-מהפכניים, המצור-יים במפרץ הפרסי עתיד-הנפט (פרט לעיר-ראק) נתונים עדיין להשפעה מערבית. אף כי הבריטים, ששלטו באיזור קרוב ל-150 שנה, הכריזו על כוונתם להוציא את כל כוחותיהם מאיזור המפרץ הפרסי במשך שנת 1971. הסובייטים מגלים עניין רב באיזור, וראיה לכך הוא ביקור אניות הצי הסובייטי במפרץ הפרסי בשנת 1968. מרבית האניות הללו נאלצו לערוך לשם כך מסע ארוך מן הנמל הסובייטי בוולדיוסטוק שבמזרח הרחוק ומן האוקינוס האטלנטי, סביב כף התקוה הטובה. חלק מפעיי-

דרום המזרח-התיכון לא חשו ישירות בתוקפנות הסובייטית, ולכן לא חשו חשדנות כלפי הרוסים. יש ראיות לכך, שהסובייטים, בד בבד עם העמקת מעורבותם במדינות ערב, במיוחד בקע"מ, מתחילים כבר עתה לחוש בקשיים הנובעים מקרבתם האינטימית לערבים. נראה, כי היחסים ההדוקים הובילו להכבדתה של מועקת התחושות הרעות. ואכן, אחד המשקיפים כתב: „המוראל של חיל-האוויר ה-מצרי ירוד ביותר, ויש תלונות על כך, שהרוסים יורדים לחייהם של הקצינים-המפקדים. המצרים סבורים, כי הרוסים הם מדריכים נוקשים מדי, והם כועסים על שגמנעת מהם ההזדמנות ליהנות מחופשות סוף-שבוע ארוכות ב-עיר האורות קהיר או אלכסנדריה”. נראה איפוא כי הסובייטים, למרות תמיכתם הבלתי-מוגבלת בערבים ירשו מקצת מן המשטמה, שרחשו המצרים והערבים בעבר כלפי העולם ה-מערבי.* גם הגברת מעורבותם של הסוב-

* עיין ספרו הנ"ל של ברנרד לואיס, המתאר את היחסים בין המזרח התיכון למערב.

התיכון. ואכן, עקב נוכחותם, מתחילים הסובייטים, כאמור, לרשת חלק מן האנט-גוניזם והביקורתיות, שהופנו בעבר כלפי הבריטים ומדינות מערביות אחרות. בגלל מעורבותם באזור, נאלצו הסובייטים לייטול על עצמם גם את הפיקוח על בני-חסותם הערבים, קלי-הדעת והרגשניים, העלולים במספר פעולות חפוזות ובלתי-מחושבות, להובילם לתוך סכסוך, שעיקרו הכרעה בין שתי אפשרויות: עימות ישיר עם ארה"ב, מזה, או נסיגה, שתגרום לאבדן יוקרה והשפעה מדינית בעולם הערבי, מזה. אף כי אין למערב כיום כל סיבה להיות מעודד נוכח התעצמותה של הנור-כחות הסובייטית בקע"מ, הרי מדיניותה הערבית של ארה"ב בעתיד היא שתקבע, אם ההישגים הסובייטיים הנראים-לעין, שהושגו במזרח התיכון, יהיו להישגים של ממש, או שמא יתגלו כאשליה.

פתרון לשאלה עדיין טמון בחיק העתיד. מכל מקום מוקדם מדי להכריז, כי חדירת הרוסים למזרח-התיכון היא ניצחון סובייטי מושלם.

באשר לטווח הארוך, יתכן שהזמן יפעל לטובת המערב במזרח-התיכון. אך השאלה האמיתית היא, האם ניתן בכלל לדבר על "טווח ארוך", אם יימשך הסכסוך הישראלי-מצרי ולא ייפסק מייד. הסלמת המלחמה נמשכת בעיקר באוויר, ושאלה חמורה מתעוררת: כמה זמן יימשך הסכסוך המוגבל, בלי שיאלץ צד זה או אחר להסיק, כי הגיע הזמן המתאים להנחתת מהלומת-אוויר מוחצת ומפתיעה. ישראל אינה יכולה להתמיד זמן רב במלחמת-התשה, והמצרים ודאי ערים לסכנות הטי-מונות בכל אסטרטגיה של התשה אווירית, ביוזעם, כי האסטרטגיה הישראלית בעבר היתה מבוססת על מומנט ההפתעה. נראה איפוא, כי המצרים יודעים היטב, שאינם יכולים להרחיק לכת במלחמת ההתשה, מבלי שיאלצו להימצא נוכח סכנה של התקפת-פתע ישראלית.

הידרדרותו של המצב במזרח התיכון חייבת, לפחות, לשכנע את הסובייטים לדר-אוג לרגיעה באזור, לאחר שכבר השיגו מונופול מוחלט כמעט על מדיניות הצבא המצרי. עליהם להימנע מן הסכנה שבשי-גיאות מסוג אלה שבהן נכשלו הבריטים. עליהם לנהל את מדיניותם בזהירות מרובה אם חפצים הם לשמור על עמדת-הכוח לה זכו במזרח-התיכון.

חיוני ביותר. סביר להניח, שלמרות ירידת ערכה של התעלה כעורק מסחרי, עקב פיתוחן של מיכליות גדולות ושינוי דפוסי המסחר כתוצאה מכך, תיפתח התעלה מחדש ביום מן הימים.

הישגים לטווח הקצר

נראה בבירור, שהסובייטים זכו בהישגים אחדים לטווח קצר עקב נוכחותם במזרח-התיכון, ואף קידמו את השפעתם במזרחו של אגן הים התיכון. נוכחות הצי הסובייטי במזרח הים התיכון אף הגבילה את פעילות הצי השישי האמריקני, הן מבחינה מדינית והן כמכשיר להתערבות בעתיד, דוגמת זו שבוצעה בלבנון ב-1958. יתר על כן, הסובייטים הצליחו במידת-מה בשינוי מדיניותה של נאט"ו. מדיניותה הי-נייטרלית יותר של תורכיה כלפי ארה"ב נגרמה, ללא ספק, גם עקב אי שביעות-רצונה ממדיניות ארה"ב בעניין קפריסין. יש להניח, כי שינוי זה חל גם כתוצאה ממאמציה של הממשלה התורכית להבטיח עצמה לאפשרות, שהסובייטים אכן יש-תלטו בסופו-של-דבר על מזרח אגן הים-

נקודת-המפתח

פתיחת תעלת סואץ חשובה להגשמת המטרות הסובייטיות של חדירה להודו והשפעה על הארצות הגובלות בים סוף. לכן אין זה מפתיע, כי פתיחת תעלת סואץ נעשתה לשאלת-מפתח, המעודדת את ניסיונותיהם של הסובייטים ליישוב המשבר הישראלי-ערבי.

המעצמה הראשונה, שתהיה הקרובה ביותר לתעלת סואץ מרגע פתיחתה, היא בריה"מ. עם זאת מודאגים הסובייטים מהתגברות התקפותיהם של הסינים בדרום-מזרח אסיה, לאחר החלשת ההשפעה הבריטית והאמריקנית באזור.

אם נקבל את ההנחה, כי הסובייטים עתידים לשלוט באוקיינוס ההודי לאחר יציאת הבריטים משם, ברור מאליה, כי ארה"ב עשויה להפיק תועלת רבה ביותר מהמשך סגירתה של תעלת סואץ. אין פירוש הדבר, כי מדיניותה הרשמית של ארה"ב תומכת, כביכול, בסגירת התעלה לצמיתות, או אפילו לטווח ארוך; תהא זו טעות מצד ארה"ב לבסס מדיניות ארוכת-טווח על סגירת התעלה, שהיא מעבר-מים